

УДК 81'373.22:[811.111+811.112.2+811.161.1+811.161.2]
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/30.212469>

Людмила УСИК,
orcid.org/0000-0002-3306-2641
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Черкаського державного технологічного університету
(Черкаси, Україна) luda.usyk@gmail.com

КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ГУСТАТИВНИХ ОЦІНОК У СЕМАНТИЦІ ГЕРМАНСЬКИХ ТА СЛОВ'ЯНСЬКИХ ФІТОНІМІВ

Метою статті є когнітивно-ономасіологічна реконструкція семантичного компонента оцінки смаку, присутнього в ономасіологічних структурах назв лікарських рослин у двох мовах германської групи (англійській і німецькій), і двох – слов'янської групи (російській та українській). На першому етапі аналізу було встановлено статус мотиваторів смакових оцінок в ономасіологічних структурах фітонімів, далі проведено ономасіологічну реконструкцію виявлених мотиваторів та обґрунтовано їх приналежність до першого рівня когнітивної діяльності людини в процесі номінації через процедуру когнітивної реконструкції. Встановлено, що оцінки смаку реалізовані в ономасіологічних структурах фітонімів через два типи оцінних мотиваторів: мотиватори модусного типу та мотиватори асоціативно-термінального (метафоричного) типу. Автором було з'ясовано, що мотиваторами модусного типу є ядерні прикметники смаку (гіркий, солодкий, кислий та їх відповідники у кожній з мов), які співвідносяться з негативним, позитивним та нейтральним модусами оцінки. Під час внутрішньої реконструкції ядерних лексем на позначення негативної оцінки смаку (прикметника «гіркий» у кожній з мов) у діакронії виявлено семантичний зсув, який базується на синестезії модусів тактильних (больових) відчуттів і смакових. Реконструкція ядерного прикметника кислого смаку виявила зміни у його значенні в процесі історичного розвитку мов германської групи, проте не виявила таких змін у слов'янських мовах. Мотиватор модусного типу солодкого смаку навпаки зазнав змін у ході історичного розвитку слов'янських мов та не змінював семантику в германських. Мотиваторами метафоричного типу в усіх досліджених мовах є назви об'єктів або речовин, які в уяві мовців є еталонами гіркового, солодкого та кислого смаків. У процесі аналізу встановлено, що спільним еталонним об'єктом гіркового смаку для вивчених мов є «перець». Кислий смак в усіх мовах оприявленний метафоричним мотиватором «цвель». Аналіз не виявив спільних мотиваторів-еталонів солодкого смаку для германських та слов'янських мов. Загалом спостерігаємо більшу різноманітність мотиваторів-еталонів усіх трьох смаків у слов'янських мовах порівняно з германськими.

Ключові слова: фітонім, густативна оцінка, когнітивно-ономасіологічна реконструкція, мотиватор, рівні когнітивної діяльності людини в процесі номінації, ономасіологічна структура.

Liudmyla USYK,
orcid.org/0000-0002-3306-2641
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Foreign Languages Department
Cherkasy State Technological University
(Cherkasy, Ukraine) luda.usyk@gmail.com

ONOMASIOLOGICAL RECONSTRUCTION OF GUSTATORY ESTIMATION AS A SEMANTIC COMPONENT OF GERMANIC AND SLAVONIC PHYTONYMS

The article will focus on a cognitive onomasiological reconstruction of the semantic component conveying gustatory estimation in the onomasiological structures of medicinal plants' names found in two Germanic languages (English and German) and two Slavonic languages (Russian and English). To achieve the aim and fulfil the tasks of the research, a complex of methods has been devised and applied. The first stage of the analysis enabled the authors to determine the status of the evaluative motivators in the onomasiological structures of the phytonyms, whereas the stages that follow employed procedures aimed at onomasiological reconstructing the defined motivators and substantiating their relation to the first level of the man's cognitive activity in the process of designation through cognitive reconstruction. The authors prove that evaluation of taste can be realized in the onomasiological structures of phytonyms through motivators belonging to two types – modus-type motivators and associative-terminal, or metaphoric, motivators. Modus-type motivators are represented in the onomasiological structures of plant nominations by core adjectives expressing taste perceptions (bitter, sweet, sour and their counterparts in each of the languages under survey), which are related respectively to the negative, positive, and neutral vectors of estimation. The procedure of internal reconstruction of the core lexemes denoting negative taste perceptions (adjective “bitter” in each of the languages) has revealed a semantic shift that is based on synesthesia

of tactile (pain) and taste modes of sensation. In the result of reconstructing the core adjectives of sour taste the authors determined a semantic shift in their meaning that took place in the process of historical development of Germanic languages; however, the dictionaries do not detect any changes in the semantics of the mentioned adjective in Slavonic languages. On the contrary, modus-type motivator of sweet taste was subject to a semantic shift in the Slavonic languages but has retained the original semantics in Germanic languages. As for the motivators belonging to the metaphorical type in all the studied languages, they are expressed by the names of objects or substances, which, as the speakers imagine, are the standards for bitter, sweet and sour tastes. The analysis revealed that a standard object for bitter taste is "pepper", which is common for all the languages under survey. Sour taste in all the languages under study is manifested by the motivator "sorrel". The analysis has not detected common metaphoric motivators of sweet taste in the studied material. The evidence shows a wider variety of motivators denoting standards for all three tastes in the Slavic languages as compared to languages of the Germanic group.

Key words: *phytonym, gustative evaluation, cognitive-onomasiological reconstruction, motivator, stages of human cognitive activity in the process of nomination, onomasiological structure.*

Постановка проблеми. У статті буде здійснено когнітивно-ономасіологічну реконструкцію семантичного компонента оцінки смаку, наявного у назвах лікарських рослин в англійській, німецькій, російській та українській мовах. Саме таке співвідношення мов дає змогу описати спільні та відмінні параметри вивченого мовного матеріалу як усередині мовних груп, так і на ширшому тлі індоєвропейської мовної сім'ї.

Студіювання лінгвокогнітивних механізмів породження найменувань у плані вивчення кореляцій між позамовною свідомістю та мовними явищами, зокрема, аналіз номінативних одиниць і когнітивного підґрунтя їх творення в різних мовах, дозволяє описати глибинні структури мисленевих операцій, які відповідають за продукування нових номінацій, зокрема, за процеси отримання й обробки інформації та формування на її основі бази ознак для подальшої їх селекції у процесі мовного позначення об'єктів довколишнього світу.

Відібраний для цього дослідження мовний матеріал знаходиться на перетині мовних і ціннісних картин світу, оскільки для селекції мотиватора оцінки смаку мовець мав залучати знання не лише про саму рослину та її властивості, але й більш широке коло фонових знань та уявлень про світ, включно з культурологічними знаннями, які пов'язані із ціннісними установками та оцінними стереотипами, тому його аналіз розкриває механізми, які опосередковують зв'язок концептуального і мовного рівнів через інтеріоризацію інформації, здобутої чуттєво-емпіричним шляхом.

Аналіз досліджень. Назви рослин вже неодноразово ставали об'єктом лінгвістичних розвідок, зокрема, в когнітивно-ономасіологічному аспекті (Аллафі, Тугушева, 2014; Panasenکو, 2012, 2015), в діахронічному (Козак, 2007), етноботанічному (Колосова, 2018, 2019), зіставному на матеріалі неспоріднених мов О. Пермякова (2012). До найбільш ґрунтовних спроб описати українську ботанічну номенклатуру належать праці

І. Сабадоша (2014, 2019 та ін.). Навіть більше, В. Колосова констатує, що сьогодні кількість досліджень та публікацій, виконаних на матеріалі рослинних номінацій, є достатньою, щоб твердити про формування етноботанічного напрямку в сучасній лінгвістиці, який об'єднує різноспрямовані підходи до аналізу цієї лексико-семантичної групи (Колосова, 2010:7). Різноманітні мовні виміри ботанічної номенклатури можливо спроектувати на відповідні фрагменти мовних картин світу, що є особливо цікавими з позицій зіставлення.

З іншого боку, оцінні мовні одиниці різних рівнів, співвіднесені із етнічними ціннісними картинами світу, також досить часто слугують матеріалом лінгвістичних студій, зокрема, типологічних досліджень емотивно-оцінної лексики (Ogarkova, 2013), вивчення оцінного потенціалу різних частин мови (Буяр, 2013), інтонаційної варіативності оцінних висловлювань (Доля, 2014), лінгводидактичних аспектів мовних оцінок (Загороднова, 2014), граматичних засобів вираження оцінок у художньому тексті (Плетенецька, 2019), лінгвостилістичних вимірів оцінної лексики (Ostrowska, 2013). До найбільш ґрунтовних досліджень із проблематики мовних оцінок належать праці Н. Арутюнової, М. Болдирєва, О. Вольф та Г. Приходько. Водночас недостатньо вивченим сьогодні все ж є номінативний потенціал оцінних одиниць мови.

Метою статті є зіставне вивчення механізмів формування оцінного компонента семантики назв лікарських рослин через когнітивно-ономасіологічну реконструкцію мотиваторів густативного модусу перцепції, що також передбачає виконання низки завдань: 1) виділити мотиватори густативної оцінки в ономасіологічних структурах рослинних номінацій та класифікувати їх за типами; 2) провести когнітивно-ономасіологічну реконструкцію мотиваторів смакових оцінок, виявлених на попередньому етапі, у кожній із мов дослідження окремо, а також усередині мовних груп; 3) зіставити механізми фіксації оцінної семантики в зоні ознаки фітонімів та визначити спільні

та відмінні характеристики процесів мотивації у мовах дослідження.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження слугували 349 назв лікарських рослин, семантика яких містить оцінки смаку, у двох мовах германської групи (75 одиниць у німецькій мові та 67 одиниць – в англійській) і в двох мовах слов'янської групи (103 назви у російській; 104 – в українській), дібраних із ботанічних словників та фітотерапевтичних довідників, а також із електронних баз даних та онлайн-ресурсів. Оскільки внутрішня форма деяких прикладів є затемненою, первісний мотив найменування було встановлено за етимологічними словниками. Також вважаємо за потрібне зазначити, що більшість назв лікарських рослин, що увійшли до цієї вибірки, є народними, оскільки літературні назви не завжди відображають повною мірою етноспецифічні параметри мовних і ціннісних картин світу з декількох причин: вибірка літературних назв з оцінним компонентом семантики буде недостатньою за кількісними показниками; у багатьох випадках літературні назви є запозиченнями або кальками із латинських наукових назв рослин, тому ми не можемо вважати їх мотивованими у досліджених мовах.

Ураховуючи мету, завдання та матеріал дослідження, у методиці когнітивно-ономасіологічної реконструкції ми поєднали процедури, напрацьовані класичною лінгвокомпаративістикою та методи, запропоновані когнітивною лінгвістикою, що, як зауважує А. Корольова, «значно розширює експланаторну базу обох наук та забезпечує взаємну верифікацію висновків і результатів проведених досліджень» (Корольова, 2013:9). Під час аналізу ми застосовували *порівняльно-історичний метод*, щоб виявити споріднені оцінні мотиватори в близькоспоріднених мовах, а також відслідкувати зміни у семантиці мотиватора в хронології та встановити первісний мотив назви тієї чи іншої рослини. Також ми задіяли *когнітивно-ономасіологічний аналіз* для визначення мотиваційних типів, до яких належать назви лікарських рослин із семантичним компонентом густативної оцінки, а також задля визначення статусу оцінного мотиватора. *Когнітивна реконструкція* була залучена для визначення етапу когнітивної діяльності людини в процесі номінації, на якому оцінний компонент вноситься до структури найменування.

У попередніх публікаціях (Усик 2017а, 2017б) ми аргументували доцільність підходу до визначення мотивації та встановлення її типів, запропонованого О. Селівановою, який ґрунтується на концептуальному місці мотиватора в ментально-

психонетичному комплексі поймає об'єкта (Селіванова, 2000; Селіванова, 2008). Відповідно до вказаної концепції було визначено, що мовний матеріал цієї статті представлено модусним типом мотивації (лише у слов'янських мовах) та змішаним типом мотивації, у якому мотиватор, що закріплює в назві густативну оцінку, поєднаний в ономасіологічній структурі найменування із мотиватором пропозиційно-диктумного типу (Селіванова, 2000:162), який фіксує певну об'єктивну ознаку лікарської рослини (належність до роду, виду, форму та колір квітів чи інших частин, локативні чи темпоральні ознаки тощо). Оцінний мотиватор при цьому повідомляє суб'єктивне ставлення мовця до рослини чи його емоційну реакцію на певні (у нашому випадку – смакові) її властивості.

У процесі попередніх, більш комплексних, розвідок ми визначили, що мотиватори усіх видів оцінок, наявних у назвах лікарських рослин, належать до двох типів (Усик, 2019б: 17): *модусного типу* (власне оцінного, представленого ключовими лексемами на позначення того чи іншого виду оцінки) та *асоціативно-термінального (метафоричного) типу*, який формує оцінну семантику через запозичення знаків із інших концептуальних сфер. Останній у назвах лікарських рослин із семантикою густативної оцінки реалізується через використання назв інших рослин або речовин (харчових продуктів, напоїв тощо), які в уяві мовців є еталонами певної якості (гіркою, солодкою чи кислою смаку).

Також наші попередні дослідження встановили, що густативні оцінки належать до *сенсорного* підтипу оцінок, куди також були зараховані тактильні та одоративні оцінки (Усик, 2019а). За спостереженнями Н. Панасенко, модуси сенсорного сприймання актуалізуються на *першому етапі* когнітивної діяльності людини у процесі номінації (детальніше про концепцію етапів когнітивної діяльності людини у процесі номінації лікарських рослин див. у (Panasenکو, 2011)). Відповідно, мотиватори сенсорних оцінок закріплюють в ономасіологічних структурах фітонімів безпосередню початкову реакцію на властивості рослини як подразника довколишнього середовища (колюча або приємна на дотик, смердюча чи запашна, солодка, гірка тощо).

Детально дослідивши назви лікарських рослин у романських, германських та слов'янських мовах, Н. Панасенко також виявила три базові характеристики ознак смаку: наявність чи відсутність смаку в рослині, інтенсивність і власне оцінка (Панасенко, 2010: 307). Ці самі характеристики є релевантними і для нашого мовного мате-

ріалу, під час аналізу якого ми будемо враховувати параметри градування (інтенсивності) та спрямування оцінки (негативного, позитивного, нейтрального). Що ж до першого параметра, то мотиватор на позначення густативної оцінки, наявний в ономасіологічній структурі фітоніма, вже передбачає наявність у поименованої рослини вираженого смаку та, що теж важливо, обізнаність мовців з її смаковими якостями.

Детально вивченим та обґрунтованим як у психології, так і в сучасній лінгвістиці є розподіл смакових перцепцій на чотири основні смаки: солодкий, гіркий, кислий та солоний. Л. Моран, аналізуючи лексико-семантичне поле смаку, стверджує, що кожен прикметник цієї лексико-семантичної групи містить оцінний елемент у своїй структурі (Моран, 1989:15). А. Романовська розробляє детальну класифікацію прикметників смаку, в якій вона виділяє *позитивні* атрибути, що асоціюються із солодким смаком, *негативні*, пов'язані із гірким смаком, і *нейтральні*, представлені кислим смаком (Романовська, 1986). Саме цією класифікацією ми будемо послуговуватися, розглядаючи мотиватори смакових відчуттів, виявлені у нашому мовному матеріалі.

О. Воробець, досліджуючи густативну лексику німецької мови, розподіляє прикметники смаку на ядро, приядерну зону та периферію. Ядерними лексемами смаку в німецькій мові автор визначає прикметники *süß*, *bitter*, *sauer*, та *salzig* (Воробець, 2013:199). Ці ж лексеми можна вважати ядерними для усіх мов нашого дослідження. Інші ж класи густативних прикметників (приядерна зона та периферія, наприклад, прикметники «смачний», «кисло-солодкий», «пікантний», «гіркуватий» тощо) не були зафіксовані нами як мотиватори назв лікарських рослин. Тому буде доцільним звернутися до результатів ономасіологічної та семантичної реконструкції згаданих вище ядерних прикметників смаку, які в нашому мовному матеріалі виступають мотиваторами модусного типу.

Аналіз походження англійського прикметника *bitter*, а також аналогічного німецького прикметника виявив їх спільне походження, що сягає іє. кореня **bheid-* «кусати, колоти, штрикати, розколювати» (Pfeifer, 1993; Klein, 1966:176). Цей факт вартий уваги з огляду на те, що в процесі історичного розвитку лексеми-мотиватора відбувся семантичний зсув за механізмом синестезії тактильних і смакових відчуттів, який у фізіології пояснюють відчуттями, що виникають унаслідок слабого подразнення больових рецепторів (Burdach, 1988: 24).

Етимологію мотиваторів модусного типу гіркої смаку у слов'янських фітонімах (російський прикметник *горький*, український *гіркий*) пов'язують зі старослов'янським та праслов'янським прикметником, утвореним від дієслова *gorěti* «горіти», що далі зводиться до індоєвропейського кореня *g̃uer-*, *g̃uerə-* зі значенням «гарячий, теплий», а первісним мотивом цього ядерного прикметника смаку є «палючий, пекучий», тобто «такий, що пече в язик» (ЕСУМ 1: 516-567).

Можна зробити висновок, що спільним для германських і слов'янських мов є семантичний зсув, який ґрунтувався на механізмі перенесення больових відчуттів на смакові, хоча, зазначимо, при цьому вивчені ядерні лексеми на позначення гіркої смаку не зводяться до спільної лексеми-пращура.

Ядерними прикметниками кислого смаку є споріднені лексеми *sour* у англійській мові та *sauer* у німецькій, які походять від індоєвропейського кореня **suro-* зі значенням «кислий, солоний, гіркий» (Klein, 1966: 1478). Прикметно, що до цього ж кореня зводиться назва Щавлю кінського в англійській мові – *Sorrel*, яка, окрім того, що сама по собі є назвою рослини, може мотивувати назви інших рослин через мотивацію асоціативно-термінального типу, що буде проілюстровано прикладами у процесі подальшого аналізу. Реконструкція російського та українського прикметників на позначення кислого смаку (кислий та кислий) не виявила семантичних зсувів (Усик, 2017а).

Спробуємо простежити зміни в ядерних прикметниках солодкого смаку. Етимологічний аналіз англійського прикметника *sweet* та німецького *süß* виявив їх спорідненість та спільний для обох індоєвропейський корінь **swād* “солодкий, приємний на смак”, та не виявив семантичних зсувів у ході історичного розвитку. Відповідні ядерні прикметники у слов'янських мовах – російський *сладкий* та український *солодкий* зводяться до старослов'янського *сладъкъ* та праслов'янського **soldъ* «солод, солодоші, солодкий»; але подальша реконструкція виявляє спорідненість **soldъ* із *solъ* “сіль” (ЕСУМ 5:253, 293; Фасмер, 1987:715), тому констатуємо, що у слов'янських мовах семантика цього прикметника зазнала змін.

Далі наведемо приклади фітонімів у досліджених мовах, мотивованих реконструйованими вище ядерними лексемами, та простежимо інші мотиватори густативної оцінки, наявні у нашій вибірці.

В англійських фітонімах були виявлені 52 приклади із мотиваторами на позначення гіркого смаку, 13 – кислого та 2 – солодкого.

Негативні густативні оцінки виражені ядерним прикметником *bitter*, наприклад, у народних назвах Хелони голої *Bitter weed*; Бруслини європейської *Bitter ash*; Пижма звичайного *Bitter buttons*, Геленіуму гіркого *Bitterweed* та інші. Цікавим фактом є те, що той самий механізм синестезії смакових і больових відчуттів, який простежуємо в діахронії прикметника *bitter*, спостерігаємо у назвах гірких рослин, мотиватором яких є лексема *bite*, яка позначає високу градацію оцінного значення, тобто більш інтенсивний гіркий смак: *Bite tongue*, *Biting knotweed*, *Biting parsicaria* (Гірчак перцевий).

Мотиватором метафоричного типу гіркого смаку в англійській мові є перець, наприклад, він мотивує народні та літературні назви того ж Гірчаку: *Marshpepper smartweed*, *Water pepper*, *Pepper plant*, *Marshpepper*; а також Хрінниці широколистої: *Poor-man's pepper*, *Pepper wort*, *Pepper-grass*.

Кислий смак, згідно з наведеною вище концепцією А. Романовської, трактуватимемо як нейтральний, або своєрідний. Модусним мотиватором кислого смаку англійських фітонімів слугує ядерний прикметник *sour*, наприклад, *Wood sour* (Квасениця звичайна). Мотиватором метафоричного типу є назва щавлю: *Wood sorrel* (Квасениця звичайна).

У зоні ознаки **німецьких** фітонімів найбільш частотними є мотиватори гіркого смаку (43 приклади), мотиватори кислого смаку виявлені в 19 прикладах, солодкого – в 13. Мотиватором модусного типу негативної спрямованості постає ядерна лексема смаку – прикметник *bitter*, який мотивує народні назви Гірчаку перцевого *Bitterling*; Тирличу жовтого *Bitterwurz*, *Gelbe Bitterwurz*, *Bitterklee*. Більш інтенсивну градацію негативної оцінки смакових відчуттів можна спостерігати у мотиваторах, що формують оцінне значення через синестезію смакових і тактильних (больових) відчуттів. Це лексеми *brennen* «пекти», *brennend* «пекучий», *scharf* «гострий, різкий»: *Brennwurz* (Вовче лико); *Brennender Ruttich* (перекруч. «пекучі дубці»), *Brennendes Pfersichkraut*, *Knöterich scharfer*, *Scharfes Mückenkraut*, *Scharfes Flohkraut* (Гірчак перцевий).

Мотиватором-еталоном оцінки гіркого смаку в німецькій мові, як і в англійській, є перець: *Deutsche Bergpfeffer*, *Bergpfeffer deutscher*, *Pfefferstrauch*, *Deutsche Pfefferstrauch* (Вовче лико звичайне); *Pfeffer knöterich*, *Wasserpfeffer* (назви Гірчаку перцевого).

Ядерна лексема кислого смаку *sauer* як мотиватор модусного типу є тут достатньо частотною, наприклад, у назвах Барбарису звичайного *Sauerdorn*, *Gemeiner Sauerdorn*; Квасениці звичайної *Weißer Sauerklee*; Кислиці звичайної *Hainsauerklee*, *Waldsauerklee*; Журавлини болотної *Sauerbeere* та інших.

Мотиваторами метафоричного типу для німецьких фітонімів є, як вже вказувалося, назви об'єктів, асоційованих у свідомості носіїв з кислим смаком. Це назви речовин, таких як оцет: *Essigkolben*, *Essigflasche*, *Essigdorn* (Барбарис звичайний); а також назви інших рослин (їстівних, які були широко розповсюджені та добре знайомі носіям мови), таких як щавель: *Roßampfer*, *Hasenamfer*, *Gauchampfer*, *Ampferklee* (назви Квасениці звичайної, чиє листя має кислий смак та є їстівним (Анненков, 1878:37)).

У німецькій мові ми зафіксували лише два приклади із семантикою позитивної густативної оцінки: *Echtes Süßholz* (Солодка гола – коріння має приємний запах та солодкий смак, окрім медицини, цю рослину використовують у кондитерському виробництві; мотиватор належить до модусного типу та виражений ядерним прикметником смаку); *Honigbeere* (назва Малини звичайної, мотиватор «мед» належить до метафоричного типу).

У **російській** мові було зафіксовано 63 приклади назв лікарських рослин з мотиватором на позначення гіркого смаку, 22 – кислого, 18 – солодкого.

Мотиватором модусного типу, що пов'язаний із негативними оцінками, є лексема «гіркий», наприклад, вона мотивує назви Гірчаку перцевого *Горец*, *Горчак*, *Горчица*, *Горчишка*, *Горчаки*; Тирличу жовтого *Горечавка*, *Горчавка*, *Горчанка*, *Горчак*, *Горчай*, *Горичейна трава*; Деревію звичайного *Горчица*; Берізки польової *Горчинка*; Кульбаби лікарської *Горькуша*, *Горькуха*.

Мотиваторами метафоричного типу негативної оцінки смаку є перець і хрін. Так, народними назвами Гірчаку перцевого є *Перець водяной*, *Перець собачий*, *Гречиха перечная*; Вовчого лика – *Дикий перець*, *Волчий перець*, *Боровой перець*; Жерухи водяної – *Водяной хрен*.

Приклади, мотивовані прикметником кислого смаку, утворюють у російській мові менш чисельну групу: *Кислец*, *Кислец цветущий*, *Кислушка*, *Кисличка*, *Кислица трава*, *Трилистник кислый* (назви Квасениці звичайної); *Кислянка*, *Кислица*, *Кислый терн*, *Барбарис-кислич* (Барбарис звичайний).

Мотиватори-еталони кислого смаку є теж дещо різноманітнішими, аніж у германських мовах,

це *щавель* і *квас*; останній, до речі, має спільну етимологію з прикметником «кислий» (ЕСУМ 2:438): *Щавель мелкий, Щавель гусиный, Заячий щавель, Заячий квас, Квасец* (Квасениця звичайна).

Солодкий смак, відображений у мотиваційній базі найменування, представлений всього шістьма назвами, які належать двом рослинам: Астрагалу шерстистоквітковому (*Сладима, Солодке зелье, Солодка трава, Перелет сладколистный*) та Солодці голій (*Солодка*). Листя і стебла цих рослин, які використовують у лікуванні, містять полісахариди, що надають виготовленим із них лікарським препаратам відчутного солодкого смаку.

У вибірці українських фітонімів 38 прикладів мотивовані гірким смаком, 35 – кислим, 31 – солодким.

Найбільш продуктивним мотиватором негативно оцінки є ядерний прикметник смаку *гіркий*, вже реконструйований нами вище: *Гірчак, Гірчак, Горчиця, Горчак бабій, Горцяк, Дрясен-гірчак* (Гірчак перцевий); *Горечавка, Горечавка жовта, Горчавка, Горичка* (Тирлич жовтий); *Гірчак, Герчиця* (Чистотіл великий); *Гірчак, Гірчий волокник* (Грицики звичайні).

Мотиватором метафоричного типу, що фіксує оцінку гіркого смаку, так само, як і в інших досліджених мовах, є *перець*: *Вовчий перець, Перець дикий* (Вовче лико); *Водяний перець, Собачий перець* (Гірчак перцевий).

Відчуття кислого смаку мотивує фітоніми через відповідний ядерний прикметник смаку, наприклад, у назвах Барбарису звичайного *Кислетка, Кисле дерево, Кислий терен, Кислич звичайний, Кисличник*; Бруслини європейської *Кислянка*; Квасениці звичайної *Кислиць, Кислиця, Кислець звичайний*.

Серед мотиваторів метафоричного типу, подібно до російських фітонімів, продуктивними є *квас* і *щавель*: *Щавель, Журавльов щавель, Заячий щавель, Щавух, Заячий щавух, Щавелек, Квасовина, Квасниця, Заячий квас, Заячий квасок* (Квасениця звичайна); *Квасниця, Квасениця* (Барбарис звичайний).

В українській мові, на відміну від англійської, німецької та російської, мотиватори позитивної оцінки, що позначають солодкий смак, майже не поступаються за продуктивністю мотиваторам гіркого та кислого смаків: Астрагал шерстистоквітковий – *Солодушка, Солодка трава, Солодке зілля, Смоктунці* (за етимологічним словником – «льодяники (цукерки)» (ЕСУМ 5:326); *Солодка* (Солодка гола) та інші. Мотиватором асоціа-

тивно-термінального типу в українських фітонімах є *мед*, наприклад, у народних назвах Первоцвіту весняного *Медянички, Медяник, Медяничок, Медяничка*.

Кількісні характеристики мотиваторів густативних оцінок у германських і слов'янських мовах наведемо для наочності у таблиці.

Таблиця 1

Оцінки смаку в зоні ознаки фітонімів

Модус (спрямованість) оцінки в мотиваторі	Позитивна	Нейтральна	Негативна	Всього
Англійська мова	52	13	2	67
Німецька мова	43	19	13	75
Російська мова	63	22	18	103
Українська мова	38	35	31	104
			Разом:	349

Висновки. У семантиці германських і слов'янських фітонімів представлені мотиватори на позначення гіркого, солодкого та кислого смаків, що пов'язані, відповідно, з негативними, позитивними та нейтральними оцінками. Оскільки солоний смак не є природним для рослин, мотиваторів на позначення солоного смаку у вивченому мовному виявлено не було. І в англійських, і в німецьких фітонімах домінують негативні оцінки смаку, що ілюструє асиметрію модусу сенсорної оцінки. Етимологію всіх ядерних лексем на позначення смаку в обох мовних групах вдалося простежити до коренів, наявних в індоєвропейській мові.

Щодо мотиваторів метафоричного типу, тобто назв еталонних об'єктів для смакових властивостей, вони співпадають лише частково. Так, спільним мотиватором-еталоном гіркого смаку в обох мовних групах є *перець*, що можна пояснити тим, що рослина перець (як приправа) уже був відомим носіям мов на час творення вивчених тут назв.

Спільним мотиватором-еталоном кислого смаку виступає *щавель* як нативна рослина для більшості природних зон європейського континенту, з властивостями якої мовці були добре ознайомлені. Цікавим спостереженням є той факт, що сучасні тлумачні словники у кожній з вивчених тут мов визначають кислий смак як подібний до смаку лимона, проте у нашому мовному матеріалі не було виявлено жодного прикладу, де б назва лимона слугувала мотиватором-еталоном кислого смаку. Це можна пояснити тим, що лимон ще не був знайомим носіям мов у той час, коли формувалася народна ботанічна номенклатура.

Мотиватори метафоричного типу, що позначають солодкий смак, складають найменш чисельну групу та не співпадають у мовах дослідження.

Густативні оцінки є лише одним із видів оцінок, оприявнених у семантиці фітонімів, тому

в подальших дослідженнях можливо звернутися до оцінок вищих (з другого по четвертий) рівнів. Також вбачаємо можливість залучення до дослідження як додаткових мов чи мовних груп індоєвропейської сім'ї, так і інших мовних сімей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анненков Н. И. Ботанический словарь. Санкт-Петербург : Импер. Академия наук, 1878. 646 с.
2. Воробець П. О. Структура лексико-семантичної групи густативних прикметників сучасної німецької мови та їх функціонування в газетних і рекламних текстах. *Філологічні науки*. 2013. Кн. 4. С. 197–201.
3. Колосова В. Б. Славянская этноботаника: очерк истории. *Этноботаника: растения в языке и культуре*. Санкт-Петербург : Наука, 2010. С. 7–30.
4. Корольова А. В. Нові виклики сьогоденної компаративістики і контрастивістики. *Проблеми зіставної семантики*. Вип. 11. Київ : ВЦ КНЛУ, 2013. С. 9–15.
5. Моран Л. Г. А. Лексико-семантическое поле в системе его денотативных и оценочных значений : автореф. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Белорус. гос. ун-т им. В.И. Ленина. Минск, 1989. 19 с.
6. Панасенко Н. И. Фитонимическая лексика в системе романских, германских и славянских языков (опыт ономазиологического и когнитивного анализа). Черкассы : Брама-Украина, 2010. 452 с.
7. Романовская А. А. Оценочный фактор системной организации лексики : автореф. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Белорус. гос. ун-т им. В.И. Ленина. Минск, 1986. 20 с.
8. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология : монография. Київ : Фитосоциоцентр, 2000. 248 с.
9. Селиванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
10. Усик Л. М. Когнітивно-ономазиологічна реконструкція оцінного компонента у семантиці фітонімів (на матеріалі назв лікарських рослин у німецькій, англійській, російській та українській мовах) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2017. 257 с.
11. Усик Л. М. Когнітивно-ономазиологічна реконструкція оцінного компонента у семантиці фітонімів (на матеріалі назв лікарських рослин у німецькій, англійській, російській та українській мовах) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2017. 21 с.
12. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / ред. О. С. Мельничука. Київ : Наук. думка, 1982. Т. 1 : А – Г. 632 с.
13. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / ред. О. С. Мельничука. Київ : Наук. думка, 1985. Т. 2 : Д – Кошці. 571 с.
14. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / ред. О. С. Мельничука. Київ : Наук. думка, 2006. Т. 5 : Р – Т. 704 с.
15. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. Москва : Прогресс, 1987. Т. 3 : Муза – Сят. 832 с.
16. Burdach K. J. Geschmack und Geruch: gustatorische, olfaktorische und trigeminale Wahrnehmung. Bern : Huber, 1988. 166 s.
17. Panasenko N. Stages of a man's cognitive activity in phytonymic lexicon. *ICLC II: Language, Cognition, Context : Conference programme and abstracts of the international conference, Xi'an, China, July 11–17, 2011*. P. 139
18. Klein E. A comprehensive etymological dictionary of the English language. Amsterdam – London – New York : Elsevier Publishing Company, 1966. Vol. 1 : A – K. P. 1–854.
19. Pfeifer W. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen / bearbeitet von W. Klein. Berlin – Brandenburg : Akademie der Wissenschaften, 1993. URL: <http://www.dwds.de/> (Last accessed: 17.06.2020).

REFERENCES

1. Annenkov N. I. Botanycheskyi slovar [A botanical dictionary]. Sankt-Peterburg : Imperial Academy of Sciences, 1878. 646 p. [in Russian].
2. Vorobets P. O. Struktura leksyko-semantichnoi hrupy hustatyvnykh prykmetnykhiv suchasnoi nimetskoji movy ta yikh funkcionuvannia v hazetnykh i reklamnykh tekstakh [The structure of the lexical-semantic group of gustatory adjectives in the modern German language and their functioning in newspaper and advertising texts]. *Philological sciences*. 2013. V. 4. pp. 197–201 [in Ukrainian].
3. Kolosova V. B. Slavyanskaya etnobotanika: ocherk istorii [Slavic ethnobotany: an essay on the history]. *Ethnobotany: plants in language and culture*. Sankt-Peterburg : Nauka, 2010. pp. 7–30 [in Russian].
4. Korolova A. V. Novi vyklyky sohodennoi komparatyvistyky i kontrastyvistyky [New challenges of today's comparative and contrastive studies]. *Problems of comparative semantics*. Issue 11. Kyiv : VTs KNLU, 2013. pp. 9–15 [in Ukrainian].
5. Moran L. G. A. Leksiko-semanticheskoe pole v sisteme ego denotativnykh i ocenochnykh znachenij [The lexical-semantic field in the system of its denotative and evaluative meanings] : avtoref. ... kand. filol. nauk : 10.02.19 / V. I. Lenin State University of Belarus. Minsk, 1989. 19 p. [in Russian].
6. Panasenko N. I. Fitonimicheskaya leksika v sisteme romanskih, germanskih i slavyanskih yazykov (opyt onomaziologicheskogo i kognitivnogo analiza) [Phytonymic vocabulary in the system of Romance, Germanic and Slavic languages (an onomasiological and cognitive analysis)]. Cherkassy : Brama-Ukraina, 2010. 452 p. [in Russian].

7. Romanovskaya A. A. Ocenochnyj faktor sistemnoj organizacii leksiki [Evaluative factor of the vocabulary systemic organization] : avtoref. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / V. I. Lenin State University of Belarus. Minsk, 1986. 20 p. [in Russian].
8. Selivanova E. A. Kognitivnaya onomasiologiya : monografiya [Cognitive onomasiology : monograph]. Kiiv : Fitosociocentr, 2000. 248 s. [in Russian].
9. Selivanova O. O. Suchasna lnhvistyka: napriamy ta problemy : pidruchnyk [Modern linguistics: vectors and problems : a textbook]. Poltava : Dovkillia-K, 2008. 712 p. [in Ukrainian].
10. Usyk L. M. Kohnityvno-onomasiolohichna rekonstruktsiia otsinnoho komponenta u semantytsi fitonimiv (na materialii nazv likarskykh roslyn u nimetskii, anhliiskii, rosiiskii ta ukrainskii movakh) [Cognitive onomasiological reconstruction of evaluative component in the semantics of phytonyms (in medicinal plant names in the German, English, Russian and Ukrainian languages)] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.17 / M. P. Drahomanov National Pedagogical University. Kyiv, 2017. 257 p. [in Ukrainian].
11. Usyk L. M. Kohnityvno-onomasiolohichna rekonstruktsiia otsinnoho komponenta u semantytsi fitonimiv (na materialii nazv likarskykh roslyn u nimetskii, anhliiskii, rosiiskii ta ukrainskii movakh) [Cognitive onomasiological reconstruction of evaluative component in the semantics of phytonyms (in medicinal plant names in the German, English, Russian and Ukrainian languages)] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.17 / M. P. Drahomanov National Pedagogical University. Kyiv, 2017. 21 p. [in Ukrainian].
12. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy : u 7 t. [Etymological dictionary of the Ukrainian language in 7 volumes]. Kyiv : Nauk. dumka, 1982. Vol. 1 : A – H. 632 p. [in Ukrainian].
13. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy : u 7 t. [Etymological dictionary of the Ukrainian language in 7 volumes]. Kyiv : Nauk. dumka, 1985. Vol. 2 : D – Koptsi. 571 p. [in Ukrainian].
14. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy : u 7 t. [Etymological dictionary of the Ukrainian language in 7 volumes]. Kyiv : Nauk. dumka, 2006. Vol. 5 : R – T. 704 p. [in Ukrainian].
15. Fasmer M. Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka : v 4 t. [Etymological dictionary of the Russian language in 4 volumes]. Moskva : Progress, 1987. Vol. 3 : Muza – Syat. 832 s. [in Russian].
16. Burdach K. J. Geschmack und Geruch: gustatorische, olfaktorische und trigeminale Wahrnehmung. Bern : Huber, 1988. 166 s.
17. Panasenko N. Stages of a man's cognitive activity in phytonymic lexicon. *ICLC II: Language, Cognition, Context* : Conference programme and abstracts of the international conference, Xi'an, China, July 11–17, 2011. P. 139
18. Klein E. A comprehensive etymological dictionary of the English language. Amsterdam – London – New York : Elsevier Publishing Company, 1966. Vol. 1 : A – K. P. 1–854.
19. Pfeifer W. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen / bearbeitet von W. Klein. Berlin – Brandenburg : Akademie der Wissenschaften, 1993. URL: <http://www.dwds.de/> (Last accessed: 17.06.2020)